

Інформаційна довідка
до проекту Закону України
«Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального
процесуального кодексу України та Кримінально-виконавчого кодексу
України щодо позбавлення статусу ветерана війни»
*(реєстр. № 11535 від 30.08.2024 р.)**

Анотація. В Інформаційній довідці проаналізовано положення проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та Кримінально-виконавчого кодексу України щодо позбавлення статусу ветерана війни» (реєстр. № 11535 від 30.08.2024 р.) (далі – законопроект), розглянуто питання законодавчого забезпечення процедури позбавлення статусу ветерана війни та скасування пільг для такої категорії як одного з видів покарання за вчинення тяжких злочинів. За результатами аналізу визначено наявні ризики законопроекту.

Ключові слова: статус ветерана війни, кримінальне покарання, кримінальне правосуддя, вирок про позбавлення статусу ветерана війни, обвинувачений, скасування пільг.

Вступна частина. Метою законопроекту є запровадження правових норм, які б регулювали можливість позбавлення статусу ветерана війни як вид кримінального покарання, що дозволить забезпечити більш справедливе та адекватне правосуддя у випадках, коли особи, які мають відповідні статуси, вчиняють злочини. Водночас завданнями законопроекту є встановлення правових підстав та передумов для позбавлення статусу ветерана війни як додаткового виду покарання; правова регламентація процесуальних аспектів застосування зазначеного виду покарання; визначення порядку виконання покарання у виді позбавлення особи статусу ветерана війни.

Проектом пропонується внести зміни до Кримінального кодексу України (далі – КК України), Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) та Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України) щодо запровадження механізмів позбавлення засудженої особи статусу ветерана війни.

З огляду на викладені в законопроекті пропозиції, вважаємо за доцільне зазначити такі ризики його положень.

Основна частина. На сьогодні в Україні зареєстровано 1,3 млн ветеранів війни, а після завершення війни прогнозується, що їхня кількість зросте до 5–6 млн осіб, що в майбутньому вимагатиме удосконалення відповідного законодавства. Основним нормативним актом вітчизняного законодавства, який регламентує окреслену сферу, є Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 року № 3551-ХІІ, відповідно до положень якого порядок позбавлення статусу учасника бойових дій (ветерана війни) визначає Кабінет Міністрів України на рівні підзаконних актів.

Так, правовий механізм позбавлення осіб статусу учасника бойових дій (ветерана війни) визначено: постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 413 «Про затвердження порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та

територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України» (далі – постанова КМУ № 413); та постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2020 року № 203 «Про затвердження порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які виконували бойове (службове) завдання із захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України в умовах безпосереднього зіткнення та вогневого контакту з військовими формуваннями інших держав і незаконними збройними формуваннями» (далі – постанова КМУ № 203).

Відповідно до вимог пункту 26 постанови КМУ № 413 підставами для позбавлення особи статусу учасника бойових дій (ветерана війни) є: обвинувальний вирок суду, який набрав законної сили, за вчинення особою умисного тяжкого або особливо тяжкого злочину під час участі в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, під час безпосередньої участі у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України; виявлення факту підроблення документів про безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, участь у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України або надання недостовірних даних; подання особою заяви у довільній формі про позбавлення статусу учасника бойових дій.

Аналогічні підстави для позбавлення статусу учасника бойових дій (ветерана війни) задекларовано в пункті 9 постанови КМУ України № 203.

Рішення про позбавлення статусу учасника бойових дій (ветерана війни) приймають ті комісії, які його надавали, або їх правонаступники навіть за умов наявності обвинувального судового вироку щодо особи, яка має статус ветерана війни. Так, наприклад, відповідно до пункту 25 Положення про комісії Міністерства оборони України з питань розгляду матеріалів про визнання учасниками бойових дій, учасниками війни та вирішення спірних питань щодо зарахування окремих періодів служби до вислуги років, яке затверджене наказом Міністерства оборони України від 10 листопада 2022 року № 369. Рішення про позбавлення статусу учасника бойових дій особи, щодо якої є копія обвинувального вироку суду, який набрав законної сили, за вчинення особою умисного тяжкого або особливо тяжкого злочину в період участі в антитерористичній операції чи здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, у заходах, необхідних для забезпечення

оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, під час виконання бойового (службового) завдання із захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України в умовах безпосереднього зіткнення та вогневого контакту з військовими формуваннями інших держав і незаконними збройними формуваннями, віднесено на розсуд Комісії.

Законопроектом пропонується передбачити новий вид додаткового покарання – позбавлення статусу ветерана війни, який може бути застосований судом до особи, засудженої за тяжкий чи особливо тяжкий злочин, кримінальне правопорушення проти основ національної безпеки України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, яка має відповідний правовий статус. При цьому вказана підстава для позбавлення статусу ветерана війни визначається законодавцем як можливий правовий наслідок засудження за вчинення цієї особою тяжкого або особливо тяжкого злочину, а не як покарання у виді позбавлення відповідного статусу. Тобто чинне законодавство наразі передбачає підстави та порядок позбавлення статусу ветерана війни осіб, засуджених за вчинення відповідних злочинів у певний період. Будь-який вид покарання як захід примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду, до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення (частина перша статті 50 КК України), спрямований на реалізацію мети, визначеної частиною другою статті 50 КК України – не лише кара, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженим, так і іншими особами.

Тобто запровадження нового виду покарання вимагає окреслення кінцевого результату, якого прагне досягнути держава відповідним заходом кримінально-правового впливу на засуджену особу. З огляду на відсутність вимоги щодо пов'язаності статусу ветерана війни із вчиненням такою особою злочином, стверджувати про ефективність призначення додаткового покарання у виді позбавлення особи статусу ветерана війни досить складно.

Наприклад, відповідно до законопроекту особа, яка має статус ветерана війни, може бути позбавлена цього статусу у разі її засудження за грабiж, вчинений в умовах воєнного або надзвичайного стану (частина четверта статті 186 КК України), невиконання наказу, вчиненого в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці (частина третя статті 403 КК України) тощо. Проте, між фактами, покладеними в основу осуду винної особи, і певним видом покарання (у даному випадку, позбавленням статусу ветерана війни) повинен бути безпосередній причинно-наслідковий зв'язок. Тобто для встановлення підстав позбавлення особи статусу ветерана війни у зв'язку зі вчиненням нею злочину повинен бути наявний певний зв'язок такого статусу зі злочином, який особа вчинила. Так, якщо статус ветерана війни надається особі у зв'язку із захистом територіальної цілісності та незалежності України, участю у воєнних (бойових) діях, захистом Батьківщини, то вчинення умисного злочину проти основ національної безпеки України або встановленого порядку несення військової служби можуть бути оцінені як діяння, що пов'язані з таким статусом особи. Відповідно, така особа, можливо, і не повинна мати передбачених законодавством пільг та компенсацій, які наявні для осіб зі статусом ветерана війни. Проте, потребує додаткового обґрунтування підхід суб'єкта права

законодавчої ініціативи щодо критерію обрання тих чи інших кримінальних правопорушень, засудження за вчинення яких є підставою для позбавлення особи статусу ветерана війни.

Таким чином, запропоновані законодавцем ініціативи щодо позбавлення статусу ветеранів війни та скасування пільг, передбачених законодавством для цієї категорії, мають ознаки репресивно-карального механізму стосовно цієї категорії осіб. Додаткової аргументації потребує пропозиція про визначення переліку кримінальних правопорушень (передбачених статтями 146, 147, 152–156, 186, 187, 189, 255, 255-1, 257, 258–262, 305–321, 330, 335–337, 401–414, 426–433, 436, 437–442 КК України), за вчинення яких може бути призначено додаткове покарання у виді позбавлення статусу ветерана.

Водночас пропозиція вичерпного переліку кримінальних правопорушень, які є підставою для позбавлення особи статусу ветерана війни, потенційно закладає підґрунтя для подальших законодавчих ініціатив щодо доповнення такого переліку вказівками й на інші кримінальні правопорушення або виключення з такого переліку тих чи інших кримінальних правопорушень.

Запропонований у законопроекті вид покарання вочевидь слід розглядати як спеціальний (стосується лише тих осіб, які на момент постановлення вироку мають відповідний правовий статус ветерана війни) та безстроковий (виконується одномоментно), що зумовлює необхідність вирішення питання стосовно можливості поновлення у правах щодо статусу ветерана війни особам, які були позбавлені такого статусу внаслідок застосування до них судом відповідного покарання.

Висновок. Таким чином, пропоновані зміни до кримінального, кримінального процесуального та кримінально-виконавчого законодавства потребують узгодження з положеннями чинного законодавства в частині уніфікації підстав, процедур позбавлення статусу ветерана війни.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*